

ОБРАЗНИНГ БАДИЙ ТАРЖИМАДА ТАЛҚИНИ

(В. Л. Войничнинг “Сўна” романининг рус ва ўзбек тиллари таржимаси мисолида)

Расулов Нормурод,
СамДЧТИ ўқитувчиси

Калит сўзлар: образ, оригинал тил, бадиий таржима жарёни, бадиий таржимада бўёқдорлик, сўзма-сўз таржима, контекст, сўзнинг луғавий маъноси, асар қаҳрамони.

Бадиий тўқима образлари кишиларнинг жуда кўпчилигига манзур бўлиши, уларнинг кайфиятлари ифодаси бўлиши лозим. Замонамиз кишиларининг юксак новаторлик билан яратилган янгидан-янги образлари бир-бирларини такрорламаслиги, ҳаракат ва қарашлари, орзу ва тушунчалари оригинал бўлиши талаб этилади. Уларнинг ҳар қайсиси ўзига хос бир дунё бўлиши, таъсир кучи ва эмоционаллиги ҳар жиҳатдан юксаклиги билан бошқа образлардан фарқ қилади. Шунинг учун ҳам Алексей Толстой кўп йиллик ижодий тажрибаларига асосланиб “Бадиий тафаккур” номли мақоласида “Минг хил процесслар натижасида конвейердан чиқадиган машина каби образ ҳам аниқ ва ёрқин, тугал тафаккур натижасидек мушкул жараён асосида юзага келади”, деган эди [1, 228].

Шундай экан, мутаржим ўзининг таржима маҳсулотини чиқарар экан, ундан оригинал тилда яратилган образлар, уларнинг ҳар қайсисининг ўзига хос бир дунё бўлиши, таъсир кучи ва эмоционаллиги, ҳар жиҳатдан юксаклиги билан бошқа образлардан фарқ қилишини чуқур англагани ҳолда таржима юмушига киришиши тақозо этилади.

Инглиз ёзувчиси В. Л. Войничнинг “Сўна” романи образларининг рус ва ўзбек тиллари вариантларида ифодаланишини кузатиш жараёнида ўша давр ёшларининг катталар томонидан кўп ҳолларда танбехларга учраганига гувоҳ бўлишимиз мумкин.

Романнинг тўртинчи бобида янги ректор асар бош қаҳрамони Артурни дарров ўзига қаратиб олади. Чунки университет бошлиқлари томонидан олиб борилган сиёсат, каттиқ танқидлар студентлар қатори Артурнинг ҳам жиғига

тегади. Буни яхши англаган ректор вазиятни Артурга ётиғи билан тушунтиришга уринади ва у ректорнинг ҳар бир кўрсатмасига итоат қила бошлайди. Дунёда табиати жиҳатидан бебошликка учиб турган ёшлар кўплиги, шунинг учун уларнинг шахсига катталар ҳурмат билан қарашса, улар ортиқча ташвиш туғдирмаслигини айта туриб, ректор ўз нутқида қуйидаги иборани кистириб ўтади:

“But, of course, the most docile horse will kick if you are always jerking at the rein” [2, 42].

Мазкур жумланинг рус тилидаги “*смирная лошадь станет брыкаться*” иборасини ўзбек тилига тубандагича таржима қилинганини кузатиш мумкин:

“Ахир ювош от ҳам, ҳадеб жиловни тортаверилса, олдинги оёқларини кўтариб олади” [3, 32].

Отнинг тегиши (*horse will kick*) ўзбек тилида отнинг олдинги оёқларини кўтариб олишига, яъни қайсарлиги тутишига “мувофиқлаштирилган”. Кўришиб турибдики, китобхон асар мутолааси жараёнида ёшларнинг жамиятдаги ўрни, уларнинг камситилишига нисбатан ректор тилидан олинган жумлалар орқали Артурнинг ҳам энди ёш бола эмаслигини тўлиқ англай бошлайди.

Маълумки, роман ўзбек тилига билвосита, яъни рус тили орқали ўгирилган. Шу жиҳатдан, таржимон восита тилда ифодаланадиган ҳар бир “унсур”нинг ўз эътиборидан четда қолишига йўл қўймасликка ҳаракат қилади.

Зеро, романнинг рус тилидаги вариантыда жумла қуйидагича ўз ифодасини топган:

“Но ведь и смиренная лошадь станет брыкаться, если постоянно дергать поводья” [4, 28].

“will kick” ҳамда “брыкаться” сўзларининг луғавий маъносини ҳисобга олган ҳолда, мутаржим жумлани “тепиб олади” ёки “тепади” тарзида давом эттирса эди, иборанинг нафақат восита тилдагидек, балки оригинал нусхадагидек “жаранглаши”га эришилган бўларди, назаримизда.

Асарни мутолаа қилиб бораркан, китобхон шуурида образларнинг ўзига хос хусусиятлари, ички характерлари кенг миқёсда очила боради. Асар персонажлари томонидан қахрамон Артур образига нисбатан билдирилган тафсилотлар орқали китобхон ўша қахрамон тўғрисида ўз билганларини бойитиб боради. Артур билан суҳбати асносида диний семинария ректори каноник Монтанелли ҳақида тўхталади:

“But I know Canon Montanelli takes a great interest in you, and I fancy he is a little anxious on your behalf – just as I should be if I were leaving a favourite pupil” [2, 46].

Парчани рус тилида ўқиймиз:

“Но я знаю, что каноник Монтанелли очень заботится о вас и, если не ошибаюсь, тревожится о вашем благополучии. Я бы тоже тревожился, случись мне расстаться с любимым воспитанником” [4, 31].

Оригинал тилда баён этилган “is a little anxious on your behalf” ибораси рус тилида “тревожится о вашем благополучии” каби ифодаланган бўлса, бу ўзбек тилига келиб “сизнинг саломатлигингиз тўғрисида хавотир ҳам қилиб юради” [3, 36] га айланган. Бу ерда ўзбек таржимони Мирзакалон Исмоилийнинг бадий таржима юмушига шунчаки юзаки эмас, балки ҳақиқий ижодий иш сифатида ёндашганини кузатиш қийин эмас, албатта. Рус тилидаги «благополучие» сўзи сўзма-сўз эмас, бироқ суҳбат асносида вазият ва ҳолатдан келиб чиққан ҳолда ўзбек тилига “саломатлигингиз тўғрисида” шаклида ағдарилган. Чунончи, парча ўзбек тилида қуйидагича жаранглайди:

“Бироқ, гап шундаки, каноник Монтанелли сизга жуда ҳам гамхўр, иннакейин, назаримда, сизнинг саломатлигингиз тўғрисида хавотир ҳам қилиб юради. Бу бежиз эмас... Агар яхши кўрган шогирдимдан ажрасам, менинг ўзим ҳам хавотирга тушардим” [3, 36].

Артур ётоқхонага кириб, бут олдида тиз чўқади. Эртаси куни эрталаб хазрат Карди унинг тавбасини қабул қилишга ваъда қилган эди. Энди у пасха олдидан қиладиган ана шу тавба-тазарруга узоқ ва астойдил ибодат билан ўзини тайёрлаши керак бўлади. Персонаж нутқидан олинган ушбу парчага диққатингизни жалб этмоқчи эдик:

Kneeling with clasped hands and bent head, he looked back over the month, and reckoned up the miniature sins of impatience, carelessness, hastiness of temper, which had left their faint, small spots upon the whiteness of his soul. Beyond these he could find nothing; in this month he had been too happy to sin much [2, 47].

Ўз-ўзини баҳолаш унсурлари устунлик касб этган мазкур жумла орқали китобхон Артурнинг ўзига берган сифатларини “жамғариб боради”.

Стоя на коленях, со сложенными на груди руками и склоненной головой, он вспоминал день за днем весь прошедший месяц и пересчитывал свои маленькие грехи - нетерпение, раздражительность, беспечность, чутчуть пятнавшие его душевную чистоту [4, 32].

Асл тилда берилган сифатлар романнинг таржима вариантларида қуйидаги тарзда моҳирона акс этирилган: *impatience* – нетерпение – чидамсизлик; *carelessness* – раздражительность – енгилтаклик; *hastiness* – беспечность – тажанглик каби.

Ҳаёти давомида Артур ўзига муносиб кўрмаган фазилатлар рус тили варианты билан бир қаторда “учинчи тил” нусхасида ҳам усталик билан ўгирилганига шохид бўлишимиз турган гап.

У тиз чўккан, қўлларини қовуштирган ва бошини қуйи солиштирган ҳолда фикран орқага, ўтган ойга қаради ва чидамсизлик, енгилтаклик, тажанглик

қилган кезларини эслаб, майда-чуйда гуноҳларини бир-бир санаб чиқди. Аммо булар унинг тоза қалбига заифгина доғ бўлиб тушган майда гуноҳлар эди [3, 37].

Бош қаҳрамон тўғрисида айtilган бу каби салбий фазилатлар унинг ўзига ҳам ёқмаслигини китобхон борган сайин англай бошлайди. Инчунун, бу ҳақда ўқувчи ўз хулосасини ҳам чиқаради.

Кунларнинг бирида Артур кўйлагининг ёқасини ечади, кўйнидан бир парча қоғоз учиб тушади. Бу Жемманинг мактубчаси бўлиб, уни Артур куни билан кўкрагида сақлаб юради. Мактубчани ердан олиб очади, кейин уни ўпади; сўнг ярашмаган иш қилиб кўйдим, деган хира бир тушунча билан қоғозни яна тахлай бошлайди. Кўзи қоғоз орқасидаги сатрларга тушади; уни боя ўқимаган эди.

“... Be sure and come as soon as possible,” it ran, “for I want you to meet Bolla. He has been staying here, and we have read together every day” [2, 47-48].

Бу сатрларни ўқиганда, Артурнинг юзи кип-қизариб кетади.

“Ҳамиша ўша Болла! Ливорнода яна нима қилиб юрибди у? Нега энди Жемма у билан китоб ўқишади? Унинг контрабанда ишларида нима қизиқтираркан Жеммани? Болла уни бутунлай сеҳрлаб олди. Жеммани яхши кўриб қолганлиги январдаги мажлисдаёқ сезилиб турган эди. Шунинг учун ўшанда ёниб гапирётган эди-да! Энди у қиз ёнида, ҳар кун бирга-бирга китоб ўқишади” [3, 38].

Атиги беш минутгина олдин мазлумлик орзулари билан кўкларда учган асар бош қаҳрамони Артур мана энди жиноятчи сингари турибди, виждони азобланаяпти.

A soul capable of sordid jealousies and suspicions; of selfish animosities and ungenerous hatred – and against a comrade! He covered his face with both hands in bitter humiliation [2, 48].

Артур ўзини тахкирлайди, ўз ўртоғи ҳақида шубҳаларга берилади, пасткашларча Болладан Жеммани рашк қилади.

Булар асарнинг рус тилидаги нусхасида куйидагича ўгирилганига гувоҳ бўламиз:

Значит, она (душа) способна на низкую ревность и подозрения, способна питать зависть и мелкую злобу, да еще к товарищу! В порыве горького самоуничижения Артур закрыл лицо руками [4, 33].

Гуноҳлар учун тавба-тазарру қилаётиб ҳам қалбини қамраб олаётган рашк ўти учун Артур ўзини кечира олмайди, виждони азобланади.

Хуллас, мутаржим Мирзакалон Исмоилий томонидан ўзбек тилига ағдарилган мазкур роман образлари асарнинг асл нусхадаги каби китобхонда тўлалигича таассурот қолдиради, деган тўхтама келишга асослимиз.

Адабиётлар:

1. Толстой А. О литературе. - Москва, 1956.
2. Voynich E. L. The Gadfly. - Moscow: Foreign languages publishing house, 1955. – 335 p.
3. Войнич Э. Л. Сўна. Русчадан Мирзакалон Исмоилий таржимаси. – Тошкент, 1956. – 311 б.
4. Войнич Э. Л. Овод. Перевод Н. Волжиной. – Т.: Ўқитувчи, 1984. – 272 с.

Расулов Н. Интерпретация образа в художественном переводе (на примере перевода на русский и узбекский языки произведения В. Л. Войнич «Овод»). В статье рассматривается создание художественного образа в произведениях, переведённых с английского на русский и узбекский языки. Автор ставит цель показать передачу таких особенностей персонажа, как речь, поведение, характер при переводе.

Rasulov N. The interpretation of the image in literary translation (on the example of the translation of the novel “The Gadfly” by E. L. Voynich into Russian and Uzbek). The article discusses the interpretation of the image in literary translation from English into Russian and Uzbek. The author aims to show transferring of some peculiarities of the literary heroes, such as expressive speech, behavior, character, manner in practical translation.